

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Annotation: Commissie Gelijke Behandeling 1995-11-23
Waldijk, C.

Citation

Waldijk, C. (1995). Annotation: Commissie Gelijke Behandeling 1995-11-23. *Rechtspraak Nemesi*, 10-16. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3615>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3615>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

mannen vanaf 65 jaar wordt beperkt tot het reële bedrag van het ouderdomspensioen en, in de tweede plaats, het recht op een invaliditeitstoelage, die wordt betaald als aanvulling op het invaliditeitspensioen, voor te behouden aan personen die op het moment waarop de arbeidsongeschiktheid ontstaat, in geval van vrouwen de leeftijd van 55 jaar en in geval van mannen de leeftijd van 60 jaar nog niet hebben bereikt.

De volledige tekst van deze uitspraak kan worden opgevraagd bij het Clara Wichmann Instituut

Nr. 549

HvJ EG

19 oktober 1995 (Richardson)

Nr. C 137/94

Mrs Schockweiler, Kapteyn, Kakouris, Murray, Ragnemalm.

The Queen en The Secretary of State for Health, Richardson.

Ongelijke pensioenleeftijden, gelijke behandeling, materiële werkingssfeer derde richtlijn, vrijstelling van betaling van eigen bijdrage in kosten geneesmiddelen.

Art. 3 lid 1, 4 lid 1, 7 lid 1 sub a EG-richtlijn 79/7

(...)

Het Hof van Justitie (Zesde kamer), uitspraak doende op de door High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, bij beschikking van 5 mei 1994 gestelde vragen, verklaart voor recht:

1) Artikel 3, lid 1, van richtlijn 79/7/EEG van de Raad van 19 december 1978 betreffende de geleidelijke tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid, moet aldus worden uitgelegd, dat een regeling als die van Regulation 6 (1) van de National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations 1989, waarbij bepaalde categorieën personen en met name bepaalde bejaarden worden vrijgesteld van betaling van een eigen bijdrage in de kosten van op recept versprekte geneesmiddelen en apparaten, binnen de werkingssfeer van de richtlijn valt.

2) Artikel 7, lid 1, sub a, van richtlijn 79/7 staat een Lid-Staat die met toepassing van deze bepaling de pensioenleeftijd voor vrouwen op 60 jaar en voor mannen op 65 jaar heeft vastgesteld, niet toe tevens te bepalen, dat

vrouwen vanaf de leeftijd van 60 jaar en mannen pas vanaf de leeftijd van 65 jaar recht hebben op vrijstelling van betaling van de eigen bijdrage.

3) De werking in de tijd van dit arrest behoeft niet worden beperkt, zodat ook personen die vóór de datum van dit arrest geen rechtsvordering of een daarmee gelijk te stellen vordering hebben ingesteld, zich voor een aanspraak op schadevergoeding met betrekking tot vóór deze datum liggende tijdvakken kunnen beroepen op de rechtstreekse werking van artikel 4, lid 1, van richtlijn 79/7.

De volledige tekst van deze uitspraak kan worden opgevraagd bij het Clara Wichmann Instituut

Nr. 550

Commissie gelijke behandeling

23 november 1995

Nr. 95-42

Mrs Timmerman-Buck, Goldschmidt, Gonçalves-Ho kang You, Moerings, Mulder

Verzoeker tegen wederpartij Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

Pensioen, homosexualiteit, burgerlijke staat, indirecte discriminatie.

Art. 4, 5 lid 1, 5 lid 6 AWGB

De nieuwe regels van het ABP om in aanmerking te komen voor een nabestaandenpensioen, zijn niet in strijd met de AWGB.

Voorwaarde voor aanmelding vanaf 1 juli 1994 is onder andere dat de samenwonende werknemer jonger is dan 65 jaar.

Onderscheid op grond van burgerlijke staat bij pensioenvoorzieningen is in de AWGB toegestaan.

Twee partners van gelijk geslacht kunnen niet met elkaar huwen vanwege hun homosexualiteit. Volgens de Commissie komt dit indirect onderscheid op grond van homosexualiteit dan ook in deze gevallen feitelijk neer op onderscheid o.g.v. burgerlijke staat. En dit onderscheid is juist toegestaan door de wetgever. Toetsing van de betreffende pensioenregeling op indirecte discriminatie is in zo'n geval daarom niet mogelijk.

4. De overwegingen van de Commissie

4.1. In geding zijn de volgende vragen. Heeft de wederpartij jegens verzoeker onderscheid in strijd met de AWGB gemaakt:

1. op grond van burgerlijke staat door ongehuwden in de vigerende pensioenregeling uit te sluiten van een recht op nabestaandenpensioen,

2. op grond van homoseksuele gerichtheid door bij de registratiemogelijkheid voor de toekomstige pensioenregeling voor ongehuwden als voorwaarde te stellen dat op 1 juli 1994 nog niet de 65-jarige leeftijd mag zijn bereikt.

4.2. Voor de beantwoording van de opgeworpen vragen is met name artikel 5 AWGB van belang. Artikel 5 lid 1 AWGB stelt onder meer dat onderscheid verboden is bij de arbeidsvoorwaarden.

De Commissie gelijke behandeling zal allereerst ingaan op de ontvankelijkheid van het verzoek. In deze zaak is namelijk sprake van een verzoek om een oordeel dat niet is ingediend door de werknemer zelf, maar door diens nabestaande.

Vooraleer de Commissie op het in geding zijnde handelen van de wederpartij ingaat, zal zij tevens ingaan op de vraag, op grond van welk wetsartikel de wederpartij kan worden aangesproken. In casu is namelijk het pensioenfonds door verzoeker aangemerkt als de wederpartij, en niet de werkgever van verzoekers partner.

Als eerste gaat de Commissie in op de vraag of verzoeker als nabestaande een beroep kan doen op de AWGB.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het verzoek

4.3. Artikel 12 lid 2 sub a AWGB bepaalt onder andere, dat degene die meent dat te zijnen nadele een onderscheid is of wordt gemaakt als bedoeld in de Wet bij de Commissie een verzoek om een oordeel kan indienen.

De Commissie constateert dat verzoeker in aanmerking wenst te komen voor een nabestaandenpensioen vanwege het overlijden van zijn partner, die uit hoofde van zijn arbeidsverhouding pensioengerechtigd was. Gelet op genoemd artikel 12 AWGB dient de vraag te worden beantwoord of het verzoek valt binnen de reikwijdte van de AWGB, nu verzoeker niet de werknemer maar diens nabestaande is. Door partijen wordt overigens niet betwist dat verzoeker de nabestaande is van de werknemer in de zin van het wetsontwerp Invoering partnerpensioen.

Met betrekking tot deze vraag wijst de Commissie op jurisprudentie hieromtrent van het EG-Hof inzake gelijke behandeling van mannen en vrouwen. In de zaak Ten Oever¹ werd ook door de

nabestaande geklaagd over het feit dat geen nabestaandenuitkering werd ontvangen. Het Hof geeft (in rechts-overweging 8) aan dat voor de beantwoording van de vraag of het nabestaandenpensioen onder het beloningsbegrip van artikel 119 EEG-Verdrag valt, niet relevant is dat bepaalde uitkeringen na beëindiging van de dienstbetrekking worden betaald. Vervolgens overweegt het Hof in rechts-overweging 13:

'Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door de omstandigheid, dat een overlevingspensioen per definitie niet aan de werknemer, doch aan diens nabestaande wordt betaald. Het recht op een dergelijke uitkering is immers een voordeel dat voortvloeit uit de aansluiting van de echtgenoot van de nabestaande bij de regeling, zodat het recht op pensioen door de nabestaande wordt verworven in het kader van de arbeidsverhouding tussen werkgever en de echtgenoot en het pensioen hem wordt betaald uit hoofde van de dienstbetrekking van de echtgenoot.'

In genoemde zaak Ten Oever betrof het de gelijke behandeling van mannen en vrouwen.² De Commissie overweegt ter beantwoording van de vraag aangaande de ontvankelijkheid van verzoeker, dat het feit dat het bij verzoeker een andere discriminatiegrond betreft niet afdoet aan de overeenkomst met de zaak Ten Oever, waar eenzelfde arbeidsvoorwaarde in het kader van gelijke behandeling in het geding was.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van verzoeker kan dan ook naar het oordeel van de Commissie conform de redenering van het Hof in genoemd arrest worden gesteld dat, indien in casu een recht op pensioen door de nabestaande zou kunnen worden verworven, dit geschiedt in het kader van de arbeidsverhouding tussen de werkgever en de overleden partner van verzoeker, en het pensioen hem alsdan wordt uitbetaald uit hoofde van de dienstbetrekking van de overleden partner. De Commissie concludeert derhalve dat, hoewel verzoeker niet de werknemer is maar diens nabestaande, getoetst kan worden aan de AWGB.

Ten aanzien van de wederpartij

4.4. Met betrekking tot de vraag, of de wederpartij kan worden aangesproken op grond van artikel 5 AWGB overweegt de Commissie als volgt.

Artikel 5 AWGB betreft onder andere een verbod op onderscheid bij arbeidsvoorwaarden. De arbeidsvoorwaarden worden in casu overeengekomen tus-

sen vertegenwoordigers van de werknemers en de werkgever. De wederpartij treedt daarbij op als uitvoerder van hetgeen in het arbeidsvoorwaardenoverleg is overeengekomen, zowel met betrekking tot de vigerende pensioenregeling voor gehuwden als met betrekking tot de aanmelding voor een toekomstige pensioenregeling voor ongetrouwden.

De Commissie constateert allereerst dat artikel 5 AWGB niet expliciet stelt tot wie het verbod van onderscheid zich richt. De wetgever heeft met de formulering van dit artikel bedoeld dat 'de wet van toepassing is op iedere arbeidsverhouding waarin een persoon onder gezag van een ander arbeid verricht. (...) Evenzo is dit artikel van toepassing op het terrein van de arbeidsbemiddeling zoals uitzendbureaus en RBA's'.³

De Commissie concludeert naar aanleiding hiervan, dat de reikwijdte van artikel 5 AWGB zich niet beperkt tot de relatie werkgever/werknemer.

Dan is vervolgens de vraag aan de orde of het in artikel 5 gestelde verbod op het maken van onderscheid zich richt tot de wederpartij.

Reeds bij de Commissie gelijke behandeling mannen en vrouwen bij de arbeid (hierna: CGB m/v) is de kwestie aan de orde geweest of een pensioenfonds aangesproken kan worden op handelen in strijd met de wetgeving gelijke behandeling van mannen en vrouwen. In de tekst van de Wet gelijke behandeling mannen en vrouwen (hierna: WGB) is, wanneer de arbeidsvoorwaarden in geding zijn, de aan te spreken wederpartij beperkt tot de werkgever. De CGB m/v beantwoordde de vraag of een pensioenfonds als wederpartij kon worden aangesproken dan ook ontkennend. Zij gaf daarbij wel aan dat de jurisprudentie onder gevolg van artikel 119 EG-Verdrag ruimte biedt om naast werkgevers ook pensioenfondsen rechtstreeks aan te spreken op handelen in strijd met dit artikel.⁴ Nu evenwel de wetgever op het punt van de arbeidsvoorwaarden bij de WGB expliciet alleen de werkgever noemt als aan te spreken persoon, kon deze jurisprudentie naar het oordeel van de CGB m/v toch niet leiden tot aansprakelijkheid van pensioenfondsen voor handelen in strijd met de wetgeving gelijke behandeling van mannen en vrouwen.

De Commissie overweegt in dit verband dat, nu deze beperking in de WGB voor een ruimere kring van aan te spreken personen in de AWGB niet

aanwezig is, met verwijzing naar eerdergenoemde jurisprudentie van het EG-Hof een pensioenfonds in beginsel kan worden aangesproken in het kader van de AWGB.

In casu is sprake van een pensioenfonds dat direct betrokken is bij de arbeidsvoorwaarden van werknemers. Hoewel hiermee niet gesproken kan worden van het op één lijn stellen van de wederpartij met een werkgever, stelt de Commissie vast dat gezien deze directe betrokkenheid van de wederpartij bij de arbeidsvoorwaarden van werknemers, haar handelen in dit opzicht kan worden getoetst aan artikel 5 AWGB.

De Commissie concludeert op grond van het voorgaande, dat het in artikel 5 AWGB gestelde verbod op het maken van onderscheid zich (mede) richt tot de wederpartij.

Ten aanzien van onderscheid op grond van burgerlijke staat bij de pensioenregeling voor gehuwden

4.5. Ten aanzien van de vraag of de wederpartij onderscheid maakt op grond van burgerlijke staat in de vigerende pensioenregeling overweegt de Commissie als volgt.

De in geding zijnde pensioenregeling betreft de Algemene burgerlijke pensioenwet, zijnde een wet die in werking is getreden voorafgaand aan de AWGB. Op dit punt is artikel 4 AWGB van belang dat in onderdeel c bepaalt dat de AWGB onderscheid, dat gemaakt wordt bij of krachtens enige andere wet, welke voorafgaand aan de AWGB in werking is getreden, onverlet laat. De Commissie constateert dan ook dat deze pensioenregeling valt onder de uitzondering van artikel 4 AWGB. De Commissie concludeert derhalve, dat een onderscheid op grond van burgerlijke staat krachtens artikel 4 AWGB door deze wet onverlet wordt gelaten en mitsdien niet in strijd met deze Wet is gehandeld.

Ten aanzien van onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid bij de pensioenregeling voor ongehuwden

4.6. Teneinde de vraag te kunnen beantwoorden of de wederpartij indirect onderscheid maakt op grond van homoseksuele gerichtheid bij de pensioenregeling voor ongehuwden, zal de Commissie eerst ingaan op de vraag of de Commissie mag oordelen over de in geding zijnde regeling.

De weigering van de wederpartij om verzoeker een nabestaandenpensioen uit te keren is gebaseerd op het niet vol-

doen aan de gestelde registratievoorwaarden door de partner van verzoeker, vervat in de concept-regeling Invoering partnerpensioen. Het beleid dat de wederpartij voert ten aanzien van de registratie van (partners van) ongehuwde werknemers en de toekenning van een nabestaandenpensioen, is vooralsnog niet terug te voeren op enige wettelijke regeling. De uitzondering in artikel 4 onderdeel c AWGB speelt derhalve hier geen rol. De Commissie concludeert mitsdien dat het handelen van de wederpartij kan worden getoetst aan artikel 5 AWGB.

4.7. Ten aanzien van het indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid overweegt de Commissie als volgt.

Verzoeker stelt dat hij wordt gedupeerd door de ingangsdatum van de nieuwe regeling waarop zijn partner de leeftijdsgrens van 65 jaar niet mocht hebben overschreden. Door voorwaarden die binnen de nieuwe regeling voor ongehuwden gelden, worden naar de mening van verzoeker met name homoseksuelen benadeeld.

Indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid ontstaat, wanneer het nadelig effect van een regeling in overwegende mate homoseksuele personen treft, tenzij daarvoor een objectieve rechtvaardigingsgrond is.

Teneinde een vermoeden van indirect onderscheid te kunnen vaststellen, zal moeten worden onderzocht, of homoseksuele personen relatief zwaarder dan heteroseksuele personen worden getroffen door de ingangsdatum en registratievoorwaarden bij de pensioenregeling voor ongehuwden.

De Commissie stelt vast dat de ingangsdatum 1 juli 1994, waarop aan bepaalde registratievoorwaarden moest zijn voldaan, afkomstig is uit een voor ongehuwden bedoelde regeling en dat deze alleen ongehuwden regardeert die zich melden voor een nabestaandenpensioen. Gehuwden immers konden zich al langer aanmelden, en voor hen geldt dan ook niet de eis om op 1 juli 1994 te moeten voldoen aan bepaalde registratievoorwaarden.

De Commissie constateert dat van alle heteroseksuele personen die zich (willen) aanmelden, allen worden getroffen door de ingangsdatum die verbonden is met bepaalde registratievoorwaarden. Van alle homoseksuele personen die zich (willen) aanmelden worden eveneens allen getroffen. De Commissie concludeert hieruit, dat aangaande de datum van 1 juli 1994 waarop aan bepaalde registratievoorwaarden moest

zijn voldaan, homoseksuelen niet relatief zwaarder worden getroffen dan heteroseksuelen, en dienaangaande geen vermoeden van indirect onderscheid ontstaat.

4.8. Het standpunt van verzoeker, dat de ingangsdatum en daaraan verbonden registratievoorwaarden van de nabestaanden-pensioenregeling voor ongehuwden relatief meer homoseksuelen dan heteroseksuelen treft, kan naar het oordeel van de Commissie ook aldus worden begrepen.

Feitelijk is de situatie vanaf 1 juli 1994 bij de wederpartij aldus, dat zowel gehuwden als ongehuwden voor een nabestaandenpensioen in aanmerking kunnen komen, maar dat voor ongehuwden 1 juli 1994 als peildatum geldt voor het voldoen aan registratievoorwaarden.

Hierdoor zou een onderscheid naar homoseksuele gerichtheid kunnen ontstaan, aangezien homoseksuelen niet met elkaar gehuwd zijn. De klacht van verzoeker is in deze zin een verzoek om een oordeel, waarbij in geding is de vraag of de wederpartij door toepassing van het criterium burgerlijke staat onderscheid naar homoseksuele gerichtheid maakt in strijd met de AWGB.

De Commissie overweegt dat in dat geval onderzocht moet worden of door toepassing van het criterium burgerlijke staat in de gehele pensioenregeling, werknemers met een homoseksuele gerichtheid relatief zwaarder worden getroffen dan werknemers met een heteroseksuele gerichtheid. Mocht dat komen vast te staan, dan moet vervolgens worden onderzocht of een objectieve rechtvaardiging bestaat voor het gemaakte onderscheid.

4.9. Teneinde evenwel aan de voorgaande onderzoeksvragen toe te kunnen komen, moeten twee vragen worden beantwoord.

Allereerst is de vraag in geding of, los van de uitzondering in lid 6 van artikel 5 AWGB, een redenering kan worden gevolgd waarbij burgerlijke staat het criterium is dat leidt tot mogelijk onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid, gelet op artikel 1 sub c AWGB. De vraag is namelijk of de tekst van artikel 1 AWGB een indirect onderscheid uitsluit indien het criterium op basis waarvan indirect onderscheid wordt gemaakt één van de in de AWGB genoemde discriminatiegronden betreft.

De Commissie overweegt ten aanzien hiervan als volgt.

4.10. Artikel 1 sub c AWGB is in de Wet opgenomen ter verduidelijking

van het begrip indirect onderscheid.⁵ Het feit dat onderdeel c bepaalt dat bij indirect onderscheid sprake moet zijn van onderscheid op grond van *andere* hoedanigheden of gedragingen dan die bedoeld in onderdeel b, is dan ook bedoeld ter markering van het verschil met het in onderdeel b aangeduide direct onderscheid.

Dat de wetgever het verschil aanduidt tussen direct en indirect onderscheid neemt niet weg, dat in een concrete situatie sprake kan zijn van zowel een direct als een indirect onderscheid.

De tekst van artikel 1 sub c AWGB sluit uiteraard uit dat, indien sprake is van een direct onderscheid op grond van een in de Wet genoemde discriminatiegrond, tevens sprake kan zijn van indirect onderscheid op grond van *diezelfde* discriminatiegrond.

De algemene stelling dat, wanneer een verboden direct onderscheid wordt gemaakt op de ene discriminatiegrond, dit uitsluit dat tevens een verboden indirect onderscheid op een andere discriminatiegrond uit de AWGB wordt gemaakt, moet echter worden verworpen. Voor een dergelijke beperkte interpretatie van de AWGB (en met name van artikel 1 van deze Wet), kan in de parlementaire geschiedenis van deze Wet geen steun worden gevonden.

Het tegendeel is eerder het geval. Bij de parlementaire behandeling van deze Wet heeft de wetgever namelijk gewezen op een verbod van onderscheid tussen mannen en vrouwen wat betreft aanvullende pensioenvoorzieningen, dat in de WGB zal worden opgenomen 'voor zover onderscheid naar burgerlijke staat in aanvullende pensioenvoorzieningen onderscheid op grond van geslacht tot gevolg heeft'.⁶

Het feit dat het hier een uitvoering van een EG-Richtlijn betreft met gevolgen voor de WGB neemt niet weg, dat wordt onderkend dat een direct onderscheid op grond van een wettelijke discriminatiegrond een indirect onderscheid op grond van een andere wettelijke discriminatiegrond kan opleveren.

De Commissie voegt hier nog aan toe dat, waar de AWGB met indirect onderscheid bedoelt de effecten tegen te gaan van het maken van onderscheid dat leidt tot een benadeling van hoofdzakelijk personen, behorend tot een in deze Wet beschermde categorie, aan deze bedoeling van de Wet door een beperkte interpretatie van artikel 1 AWGB afbreuk wordt gedaan. Dit geldt met name in die gevallen, waar een maatschappelijke samenhang kan

zijn tussen verschillende discriminatiegronden (zoals burgerlijke staat en homoseksuele gerichtheid, ras en nationaliteit, godsdienst en ras).

De Commissie concludeert naar aanleiding van het voorgaande dat artikel 1 sub b en c AWGB niet in de weg staat aan een onderzoek naar mogelijk indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid, waarbij burgerlijke staat het criterium is op basis waarvan het mogelijk onderscheid wordt gemaakt.

4.11. Een tweede punt van beoordeling betreft de vraag of de uitzondering van artikel 5 lid 6 AWGB geldt bij dit indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid.

De Commissie overweegt ten aanzien hiervan als volgt.

De tekst van artikel 5 lid 6 AWGB dwingt niet tot de aanname van een beperkte dan wel ruime werking van de in dit lid opgenomen uitzondering op het beginsel van gelijke behandeling. De parlementaire geschiedenis wijst naar het oordeel van de Commissie evenwel uit, dat een ruime werking van de onderhavige uitzondering werd beoogd. Een ruime werking althans in die zin dat een onderscheid in een pensioenregeling, dat zijn oorsprong enkel en alleen vindt in de burgerlijke staat van een werknemer, ongeacht de oorzaak daarvan, niet verboden wordt door de AWGB.

De ratio hiervan is, dat aanvullende pensioenvoorzieningen in sterke mate toegesneden zijn op de structuur van de wettelijke pensioenvoorzieningen. De wetgever heeft gesteld dat, nu de herstructurering van deze laatste nog gaande is, in het bijzonder waar het betreft de nabestaandenvoorzieningen, een algemeen verbod van onderscheid op grond van burgerlijke staat in de AWGB in aanvullende pensioenvoorzieningen prematuur is.⁷

De wetgever heeft blijkens de wetsgeschiedenis van de AWGB benadrukt, dat de uitzondering van lid 6 een structurele, algemeen geldende uitzondering behoort te zijn. Dit uitgangspunt is bevestigd in de Kamerbehandeling van de recente wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet.⁸ Indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid komt hier in feite neer op onderscheid op grond van burgerlijke staat. Immers het indirect onderscheid naar homoseksuele gerichtheid vindt zijn oorzaak uitsluitend in het feit dat homoseksuelen ongehuwd zijn, dat wil zeggen niet kunnen trouwen. De Commissie concludeert dan ook, dat de al-

gemene en structurele geldigheid van de uitzondering, vervat in lid 6 van artikel 5 AWGB, in de weg staat aan een toets op indirect onderscheid naar homoseksuele gerichtheid in de onderhavige casus.

4.12. Wellicht ten overvloede merkt de Commissie tot slot nog op, dat de taak van de Commissie is beperkt tot toetsing aan de nationale wetgeving gelijke behandeling. Dit laat evenwel onverlet, dat het handelen van de wederpartij door andere instanties kan worden getoetst aan de rechtstreeks werkende verdragsbepalingen op het gebied van de gelijke behandeling.

5 Het oordeel van de Commissie

De Commissie spreekt als haar oordeel uit

1. dat het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds te Heerlen, door de verzoeker uit te sluiten van de vigerende pensioenregeling, een onderscheid op grond van burgerlijke staat heeft gemaakt dat krachtens artikel 4 van de Algemene wet gelijke behandeling door deze Wet onverlet wordt gelaten, en derhalve niet in strijd met de Wet heeft gehandeld;

2. dat het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds te Heerlen, door de verzoeker op grond van de pensioenregeling voor ongehuwden geen nabestaandenuitkering toe te kennen, vanwege artikel 5 lid 6 Algemene wet gelijke behandeling niet in strijd heeft gehandeld met artikel 5 lid 1 Algemene wet gelijke behandeling.

3. dat het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds te Heerlen, door de verzoeker geen nabestaandenuitkering toe te kennen op grond van zijn burgerlijke staat, vanwege artikel 5 lid 6 Algemene wet gelijke behandeling niet in strijd heeft gehandeld met artikel 5 lid 1 Algemene wet gelijke behandeling.

Noten

1. Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen, Ten Oever versus Stichting Bedrijfspensioenfonds voor het Glazenwassers- en Schoonmaakbedrijf, C-109/91, 6 oktober 1993, JUR 1993, I-4879.

2. Zie ook Commissie gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid, oordeelnummer 605A-94-42.

3. Tweede Kamer der Staten Generaal, kamerstukken 22014, pagina 79, nummer 5, 1991-1992.

4. Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, Beune versus Bestuur van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, C-7/93, 28 september 1994.

5. Eerste Kamer der Staten Generaal, kamerstukken 22014, nummer 212c, pagina 20, 1992-1993.

6. Tweede Kamer der Staten Generaal, kamerstukken 22014, nummer 3, pagina 20

vergaderjaar 1990-1991.

7. Tweede Kamer der Staten Generaal, kamerstukken 22014, nummer 3, pagina 20, vergaderjaar 1990-1991.

8. Zie onder meer Tweede Kamer der Staten Generaal, kamerstukken 23123, nummer 8, pagina 5 en 6, vergaderjaar 1993-1994.

Noot

Pensioenuitsluiting, de eerste homo-zaken

Op 23 november 1995 heeft de Commissie gelijke behandeling vijf oordelen uitgesproken over onderscheid in regelingen over nabestaandenpensioenen. Het zijn de eerste oordelen van de Commissie over onderscheid op grond van hetero- of homoseksuele gerichtheid. Kamervragen over deze oordelen zijn op 7 februari 1996 beantwoord.¹

Hier zal ik alleen oordeel 95-42 bespreken. Het betrof een zaak van een mannelijke nabestaande van een bij het Algemeen burgerlijke pensioenfonds (ABP) verzekerde mannelijke werknemer. Eerstgenoemde had het ABP te kennen gegeven voor een nabestaandenpensioen in aanmerking te willen komen. Het ABP had dat verzoek afgewezen, omdat de nieuwe regels voor ongehuwde nabestaanden niet van toepassing zijn indien de overledene al vóór 1 juli 1994 de leeftijd van 65 jaar bereikt had. Vervolgens heeft de man de Commissie een oordeel verzocht over de vraag of het ABP daarmee in strijd met de AWGB handelde.

Zaak 41 betreft het verzoek van een nog niet overleden ABP-verzekerde die al vóór juli 1994 de leeftijd van 65 jaar bereikt had. De zaken 41 en 42 zijn gevoegd behandeld. De meeste overwegingen zijn gelijklopend.²

Vergeten of vermeende gaten in de AWGB

Tijdens de totstandkoming van de AWGB is, wat homodiscriminatie betreft, vooral aandacht geschonken aan (de omvang) van de uitzonderingen voor instellingen op godsdienstige, levensbeschouwelijke of politieke grondslag. Het resultaat van de gevechten en compromissen op dat punt is te vinden in de artikelen 3, 5, tweede lid, en 7, tweede lid. Daarmee lijkt de aandacht afgeleid te zijn van de veel grotere uitzondering in het zesde lid van artikel 5. Daarin werd en wordt onderscheid op grond van burgerlijke staat met betrekking tot pensioenvoorzieningen uitgezonderd van het verbod van onderscheid met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden.

De veel voorkomende discriminatie van ongehuwden in regelingen over nabestaandenpensioenen werd zo buiten de wet geplaatst. Deze vorm van discriminatie treft honderdduizenden ongehuwde paren, en vooral paren die niet kunnen huwen, bijvoorbeeld omdat ze van hetzelfde geslacht zijn. Ook alleenstaanden worden benadeeld, maar onderscheid tussen (ongehuwde) alleenstaanden en (ongehuwde) samenwonenden valt buiten de reikwijdte van de AWGB. Op de salarissen van ongehuwde werknemers worden premies ingehouden ten behoeve van voorzieningen waarvan alleen (de echtgenoten van) hun gehuwde collega's zullen profiteren. Dit is een vorm van discriminatie – ongelijk loon voor gelijk werk – die zich bij uitstek leent voor bestrijding met wettelijke middelen: er is immers geen enkel bewijsprobleem. Toch is deze uitzondering zonder veel problemen, en zonder nadere clausulering, in de wet terecht gekomen.

Bij lezing van de oordelen van de Commissie blijkt echter dat nog enkele andere problemen aan de aandacht ontsnapt zijn. Artikel 5 van de AWGB lijkt, bij oppervlakkige lezing, te gaan over de verhouding tussen werkgever en werknemer. In zaak 95-42 staan echter een nabestaande en een pensioenfonds tegenover elkaar. De Commissie vindt dat een probleem en besteedt enkele overwegingen aan de oplossing daarvan.

De Commissie komt tot de conclusie dat ook de nabestaande zich op de AWGB kan beroepen (overweging 4.3). De Commissie onderbouwt dat met een verwijzing naar jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen,³ en met de redenering dat nabestaandenpensioen uitbetaald wordt 'in het kader van de arbeidsverhouding tussen de werkgever en de overleden partner' en 'uit hoofde van de dienstbetrekking van de overleden partner'. Die verwijzing en redenering zijn geheel overbodig. In artikel 5 van de AWGB staat niets dat anderen dan werknemers uitsluit van de werking van het verbod van onderscheid. En ook artikel 12, eerste lid, onderdeel a, spreekt heel in het algemeen van 'degenen die meent dat te zijnen nadele een onderscheid is of wordt gemaakt'. Door argumenten buiten de tekst van de wet te zoeken, schept de Commissie het gevaar dat ook rechters gaan twijfelen over de vraag of nabestaanden worden beschermd door de AWGB.

Vervolgens komt de Commissie tot de conclusie dat artikel 5 zich in beginsel ook richt op pensioenfonds (overweging 4.4). Ter onderbouwing wordt verwezen naar de parlementaire geschiedenis van de AWGB en wordt opnieuw een beroep gedaan op Europese jurisprudentie.⁴ Vastgesteld wordt dat het in casu gaat om een pensioenfonds 'dat direct betrokken is bij de arbeidsvoorwaarden van werknemers'. Ook deze verwijzingen, deze redenering, en de toevoeging van de woorden 'in beginsel', zijn overbodig en gevaarlijk. Artikel 5, eerste lid, onderdeel d, spreekt van 'arbeidsvoorwaarden'. Bedrijfs- en ambtenarenpensioenen vallen daar altijd onder. Dus pensioenfonds kunnen altijd worden aangesproken op grond van artikel 5. Tenslotte maakt de Commissie ook nog een probleem van het feit dat de omstrede ongelijke behandeling gebaseerd is op concept-regelgeving (overweging 4.6). Het beleid van het pensioenfonds zou 'vooralsnog niet terug te voeren' zijn op enige wettelijke regeling, en 'derhalve' zou artikel 4, onderdeel c, van de AWGB geen rol spelen. Ook daarmee wekt de Commissie verwarring. Zelfs na de totstandkoming eind 1995 van een wettelijke grondslag voor pensioenen voor de ongehuwde nabestaanden van ABP-verzekerden,⁵ is artikel 4, onderdeel c, nog steeds niet van toepassing. Die bepaling heeft immers slechts betrekking op wetten die vóór september 1994 in werking zijn getreden. Ten aanzien van latere wetten geldt slechts het ongeschreven voorrangsbeginsel: een latere regel gaat boven een eerdere, tenzij de latere lager of algemener is dan de eerdere.

Hoe dit allemaal ook zij, de opvattingen van de Commissie ten aanzien van de genoemde kwesties hebben gelukkig niet geleid tot problemen voor de verzoeker in deze zaak.

Het woordgebruik van de Commissie

Voordat ik toekom aan een bespreking van de overwegingen van de Commissie die wel tot de voor verzoeker negatieve uitkomst hebben geleid, dient het woordgebruik van de Commissie op twee punten gekritiseerd te worden. Van een Commissie gelijke behandeling mag immers worden verwacht dat zij met verstand van zaken spreekt over het recht, en over homosexualiteit.

Bij de interpretatie van artikelen van de AWGB doet de Commissie enkele keren een beroep op de wetsgeschiedenis. Dat mag, en is soms ook nodig (en

soms niet, zoals hierboven al bleek ten aanzien van overweging 4.4). De Commissie zegt dan echter dat zij zich op 'de wetgever' beroept (overwegingen 4.4, 4.10 en 4.11). Daarmee suggereert de Commissie dat de parlementaire stukken waarnaar zij verwijst, afkomstig zijn van regering en parlement. De tekst van memorie van toelichting, memorie van antwoord, enzovoort, komt niet voor rekening van de wetgever. Deze stukken zijn afkomstig van een of meer ministers en staatssecretarissen. Die kunnen gelijk hebben, maar hun oordeel heeft, anders dan de wet zelf, geen kracht van wet.

Op twee plaatsen spreekt de Commissie op een vreemde manier over mensen met homoseksuele gerichtheid: 'aangezien homoseksuelen niet met elkaar gehuwd zijn' (overweging 4.8); 'het feit dat homoseksuelen ongehuwd zijn, dat wil zeggen niet kunnen trouwen' (overweging 4.11). Het zal toch ook bij de Commissie bekend zijn dat sommige homo-mannen en lesbische vrouwen wél getrouwd zijn (uiteraard met iemand van een ander geslacht, soms zelfs met iemand die ook een homoseksuele gerichtheid koestert). Het gaat er echter niet om of 'homoseksuelen' (m/v) kunnen trouwen. Het probleem is juist dat vrouwen – anders dan mannen – niet mogen trouwen met een vrouw. En dat mannen – anders dan vrouwen – geen man mogen huwen. Door deze problematiek aan te duiden zonder gebruik te maken van het begrip 'geslacht', geeft de Commissie geen helder beeld van de stand van zaken. Bovendien verhult zij zo dat het eigenlijk voor de hand gelegen zou hebben om deze problematiek ook als (indirect) onderscheid op grond van *geslacht* te bespreken.⁶ Vermoedelijk zou de uitkomst van de zaak dan echter niet anders geweest zijn.

Kan direct onderscheid ook indirect onderscheid zijn?

Dan nu de kern van het oordeel.

In deze zaak wordt de vraag gesteld of er ook sprake kan zijn van indirect onderscheid in de zin van artikel 1 van de AWGB 'indien het criterium op basis waarvan indirect onderscheid wordt gemaakt één van de in de AWGB genoemde discriminatiegronden betreft' (overweging 4.9).

Vast staat immers dat verzoeker het slachtoffer is geworden van direct onderscheid op grond van burgerlijke staat: als hij en zijn overleden partner gehuwd zouden zijn geweest, zou hij ongeacht de leeftijd van zijn partner

recht op nabestaandenpensioen hebben gehad. Nu echter artikel 5, zesde lid, onderscheid op grond van burgerlijke staat uitsluit van het verbod van onderscheid, heeft hij er belang bij dit onderscheid te presenteren als indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid. Op het eerste gezicht is er zeker sprake van dergelijk indirect onderscheid. Het onderscheid op grond van burgerlijke staat heeft immers onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid tot gevolg (want gelijkgeslachtelijke partners kunnen niet met elkaar gehuwd zijn).

Toch levert de tekst van artikel 1 een probleem op. In onderdeel c van dat artikel wordt indirect onderscheid namelijk als volgt omschreven: 'onderscheid op grond van *andere* hoedanigheden of gedragingen dan die bedoeld in onderdeel b, dat direct onderscheid tot gevolg heeft', terwijl in onderdeel b direct onderscheid wordt omschreven als: 'onderscheid tussen personen op grond van godsdienst, (...), hetero- of homoseksuele gerichtheid of *burgerlijke staat*' (cursivering: KW).

De Commissie schuift dat bezwaar echter terzijde met een beroep op de parlementaire geschiedenis en met een beroep op de bedoeling van het wettelijke verbod van indirect onderscheid (overweging 4.10). Dat is een mooi voorbeeld van teleologische interpretatie ten gunste van de door de AWGB te beschermen categorieën personen.

De uitzondering voor pensioenvoorzieningen

In deze zaak is uiteindelijk de door de Commissie gegeven interpretatie van het zesde lid van artikel 5 AWGB beslissend. De Commissie stelt zich namelijk de vraag, of de uitzondering van dat zesde lid ook geldt voor indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid dat het gevolg is van onderscheid op grond van burgerlijke staat.

Volgens de Commissie dwingt de tekst van het zesde lid niet tot bevestigende of ontkennende beantwoording van de vraag.⁷ De wetsgeschiedenis zou echter steun bieden aan een bevestigend antwoord. De Commissie meent namelijk dat in de parlementaire geschiedenis van de AWGB benadrukt zou zijn dat de uitzondering van het zesde lid 'een structurele, algemeen geldende uitzondering behoort te zijn'. Dit uitgangspunt zou bevestigd zijn bij de behandeling van de recente wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet (overweging 4.11). Met deze bewerin-

gen geeft de Commissie een misleiden-de weergave van de wetsgeschiedenis. Wellicht heeft de Commissie zich laten leiden door een (in overweging 4.11 genoemde) passage in de Nota naar aanleiding van het eindverslag bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet. Daar staat namelijk, geheel in strijd met de waarheid: 'Wat betreft nabestaandenpensioenen heeft de regering (...) in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel AWGB (...) aangegeven een structurele uitzondering voor te staan'.⁸ Op de door de Commissie aangehaalde pagina van de Memorie van toelichting bij de AWGB blijkt echter dat de uitzondering juist niét als structureel bedoeld is. In die memorie schrijven de ministers immers dat zij de uitzondering van het zesde lid 'vooralnog' noodzakelijk achten; omdat de herstructurering van de wettelijke pensioenvoorzieningen 'nog gaande is, in het bijzonder waar het betreft de nabestaandenvoorzieningen, zou een algemeen verbod van onderscheid op grond van burgerlijke staat (...) *prematuur* zijn' (cursivering: KW).⁹ Uit de woorden 'algemeen verbod' blijkt bovendien dat de ministers helemaal niet van mening waren dat de uitzondering algemeen behoort te zijn. Eerder is het zo dat de ministers in die memorie te kennen gaven, dat de uitzondering slechts gerechtvaardigd is voor zover dat nodig is in verband met de voltooiing van de genoemde herstructurering. Welnu, in deze zaak gaat het om de toepassing van (concept) regels die het resultaat zijn van die herstructurering. De ratio achter het zesde lid is daarmee, wat de nabestaandenpensioenen van het ABP betreft, komen te vervallen. Er is daarom veel voor te zeggen de uitzondering van het zesde lid beperkt te interpreteren.¹⁰

Uit de verdere – door de Commissie verzwegen – geschiedenis van het wetsvoorstel tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet blijkt bovendien dat de wetgever inmiddels heeft besloten onderscheid op grond van burgerlijke staat bij nabestaandenpensioenen te verbieden. Op 1 januari 2000 zal immers het nieuwe artikel 2b van die wet in werking treden.¹¹ Dit artikel is het resultaat van een amendement-Groenman¹² en luidt:

'In pensioenregelingen, waarin wordt voorzien in een weduwen- of weduwnaarspensioen voor gehuwden, moeten gelijkwaardige keuzemogelijkheden zijn opgenomen tussen nabestaandenpensioen, ongeacht burgerlijke staat, of

een hoger danwel eerder ingaand ouderdomspensioen. Door Onze Minister kunnen bij algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld.'

De opvatting van de Commissie dat de pensioen-uitzondering in de AWGB als structureel en algemeen bedoeld is, laat zich dan ook in geen enkel opzicht onderbouwen met verwijzingen naar de totstandkomingsgeschiedenis van de AWGB en de wijzigingsgeschiedenis van de Pensioen- en spaarfondsenwet.

Nu de Commissie zelf heeft aangegeven dat de tekst van de uitzondering niet tot een ruime interpretatie dwingt, komt de conclusie van de Commissie in paragraaf 4.11 geheel in de lucht te hangen.

Bovendien: in paragraaf 4.10 was de Commissie tot de conclusie gekomen, dat de omschrijving van indirect onderscheid in artikel 1 niet uitsluit dat onderscheid op grond van burgerlijke staat tevens moet worden aangemerkt als indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid (zie hierboven). Die conclusie is echter juridisch alleen interessant voor situaties waarin onderscheid op grond van burgerlijke staat is toegestaan en onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid is verboden. Een dergelijke situatie doet zich slechts voor bij pensioenen. In de AWGB geldt alleen bij pensioenen namelijk een uitzondering ten aanzien van burgerlijke staat (artikel 5, zesde lid) waar geen uitzondering ten aanzien van homoseksuele gerichtheid tegenover staat.

Kortom: als het de Commissie ernst is met haar welwillende interpretatie van artikel 1 dan zal zij artikel 5, zesde lid, niet van toepassing mogen achten op indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid.

Het eindoordeel van de Commissie

Op grond van haar ruime interpretatie van artikel 5, zesde lid, acht de Commissie een onderzoek naar de vraag of verzoeker het slachtoffer is geworden van (ongerechtvaardigd) indirect onderscheid overbodig. Althans, dat blijkt uit het slot van overweging 4.8 in samenhang met de overwegingen 4.9 en 4.11. In overweging 4.7 had de Commissie echter al uitgesproken dat er 'geen vermoeden van indirect onderscheid ontstaat'.

Overweging 4.7 getuigt echter van onbegrip. De Commissie concludeert daar 'dat homoseksuelen niet relatief zwaarder worden getroffen dan heteroseksuelen' en dat er daarom geen reden

is om van indirect onderscheid te spreken. Ook in het antwoord op de derde van de genoemde kamervragen wordt het bestaan van een 'directe relatie tussen de seksuele gerichtheid en de burgerlijke staat' ontkend. Hier maakt de Commissie echter slechts een vergelijking tussen homo-paren en ongehuwde hetero-paren, en daardoor gaat zij eraan voorbij dat de registratievoorwaarden voor homo-paren onmiskenbaar zwaarder zijn dan die voor gehuwde hetero-paren. Bovendien miskent de Commissie dat vrijwel ieder ongehuwd hetero-paar, anders dan enig homopaar, de mogelijkheid heeft (gehad) om te huwen. Er lijkt dus wel degelijk sprake te zijn van indirect onderscheid.

De Commissie heeft zoets ook wel vermoed, blijkens het begin van overweging 4.8. Daar wordt namelijk de vraag opgeworpen of er in een ander opzicht toch sprake is van indirect onderscheid. Onduidelijk blijft echter waarom de Commissie meent dat de kwestie van indirect onderscheid in 4.7 een andere is dan de kwestie in 4.8.

En helemaal onduidelijk is waarom de Commissie meent wel over de eerste kwestie een uitspraak te mogen/kunnen/moeten doen, maar niet 'toe te kunnen komen' aan een oordeel over de tweede kwestie (overweging 4.9). Het staat de Commissie toch vrij, zou ik denken, om vast te stellen dat er wel of niet sprake is van een bepaalde vorm van onderscheid, ook wanneer dat onderscheid valt onder een van de uitzonderingen van de AWGB.¹³ De verzoeker, de wederpartij, de rechter en de rechtsontwikkeling zouden bij een dergelijke vaststelling gebaat kunnen zijn.¹⁴ Misschien heeft de Commissie zichzelf op het verkeerde been gezet, door in de tweede alinea van overweging 4.7 te schrijven dat er bij aanwezigheid van een objectieve rechtvaardigingsgrond geen indirect onderscheid ontstaat. Dit is in strijd met de tekst van de artikelen 1, onderdeel c, en 2, eerste lid, van de AWGB: eerst moet worden vastgesteld of er sprake is van indirect onderscheid, en pas daarna komt de vraag aan de orde of dat onderscheid gerechtvaardigd en dus niet verboden is.

De verwarring wordt vervolgens nog groter wanneer de Commissie in het dictum (overweging 5.2) stelt dat het ABP 'geen onderscheid heeft gemaakt op grond van homoseksuele gerichtheid'. Dat is niet te rijmen met het in de overwegingen 4.8, 4.9 en 4.11 besloten oordeel dat niet nagegaan moet of kan

worden of er sprake is van indirect onderscheid.¹⁵

In overweging 4.12 merkt de Commissie ten overvloede nog op dat het omstreden onderscheid door andere instanties aan verdragen kan worden getoetst. In het antwoord op de vijfde van de genoemde kamervragen stelt de staatssecretaris dat het vaste jurisprudentie is dat onderscheid tussen gehuwden en ongehuwden niet in strijd is met het internationale discriminatieverbod. Die jurisprudentie is echter helemaal niet zo vast. Rechtbank Haarlem heeft bijvoorbeeld geoordeeld dat de onbereikbaarheid van gemeenschap van goederen voor ongehuwde homoparen in strijd is met onder meer artikel 26 van het Internationaal Verdrag voor de burgerlijke en politieke rechten.¹⁶ En Rechtbank Den Haag oordeelde onlangs, in een geval waar de buitenlandse partner en zijn Nederlandse vriend een notarieel samenlevingscontract waren aangegaan, dat toepassing van de voor ongehuwde partners extra hoge middeleneis bij gezinsvorming niet verenigbaar is met het gelijkheidsbeginsel.¹⁷

Wat de Commissie had moeten doen

Het moge duidelijk zijn dat de Commissie naar mijn mening tot het oordeel had moeten komen dat het ABP ten nadele van verzoeker indirect onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid heeft gemaakt. Daarmee zou de Commissie dan toegekomen zijn aan de echt interessante vraag: Is het objectief gerechtvaardigd om, bij de invoering van nabestaandenpensioenen voor homo- en lesbische partners en andere ongehuwden, bepaalde categorieën 'oude gevallen' nog steeds datgene te onthouden wat hetero-partners al sinds jaar en dag via het huwelijk kunnen bemachtigen?

Ik had gehoopt en verwacht dat de Commissie zich meer zou inspannen op dergelijke vragen antwoord te geven.

Kees Waaldijk

Noten

1. De tekst van vragen en antwoorden is opgenomen in het actualiteitenkatern van dit nummer.

2. In de zaken 52 (tegen een particuliere werkgever), 51 (tegen het concern waartoe die werkgever behoort) en 50 (tegen het betrokken pensioenfonds) had een mannelijke werknemer (met een mannelijke partner) zich beklaagd over de afwezigheid van nabestaandenpensioenen voor ongehuwden. In zijn verzoek jegens het concern achtte de Commissie hem niet-ontvankelijk. In de za-

ken 52 en 50 kwam de Commissie tot hetzelfde oordeel als in de zaken 41 en 42.

3. Hof van Justitie 6 oktober 1993, C-109/91, *Ten Oever*, RN 1990, 360.

4. Hof van Justitie 28 september 1994, C-7/93, *Beune*, RN 1995, 454.

5. Op 28 december 1995 trad in werking, met terugwerkende kracht tot 1 juli 1994, de Wet van 27 december 1995, houdende wijziging van de Algemene burgerlijke pensioenwet en de Algemene militaire pensioenwet (invoering partnerpensioenen), alsmede van de Uitkeringswet gewezen militairen (rechtspositionele erkenning van andere relatievormen dan het huwelijk), Staatsblad 638 (wetsvoorstel 24227). Per 1 januari 1996 is de ABP-wet overigens vervangen door het Pensioenreglement van de Stichting Pensioenfonds ABP, zie de Pensioenovereenkomst in Staatscourant 28 december 1995, nr. 251. Ook voor de toekomst doet artikel 4, onderdeel c, dus niet meer af aan de toepasselijkheid van de AWGB op onderscheid dat gemaakt wordt door het ABP.

6. Zo heeft het Human Rights Committee ook beslist dat homo-discriminatie onder het verbod van sexe-discriminatie valt (31 maart 1994, CCPR/50/D/488/1992, *Toonen tegen Australië*, zie Nieuwsbrief Homoseksualiteit en Recht 1995, juni, p. 1, nr. 65).

7. Zie ook mijn artikel *Algemene wet gelijke behandeling verbiedt ook pensioendiscriminatie*, Nieuwsbrief Homoseksualiteit en Recht 1995, september, p. 3-4, nr. 89.

8. Kamerstukken II, 1993/94, 23123, nr. 8, p. 5.

9. Kamerstukken II, 1990/91, 22014, nr. 3, p. 20.

10. Wat neerkomt op toepassing van het adagium *cessante ratione, cessat ipsa lex*.

11. Zie artikel XXII van de Wet van 30 juni 1994, Staatsblad 1994, 496. In het antwoord op de vierde van de genoemde kamervragen heeft de regering nog eens herhaald dat het de bedoeling is om per 1 januari 2000 ook artikel 5, zesde lid, van de AWGB te schrappen.

12. Kamerstukken II, 1993/94, 23123, nr. 28; Handelingen II, 1993/94, p. 3692.

13. In het dictum (onderdeel 5.1) permitteert de Commissie zich die vrijheid wel.

14. Uit overweging 3.4 blijkt dat ook de rechter in deze zaak om een oordeel is gevraagd.

15. Ook onderdeel 5.1 van het dictum sluit trouwens slecht aan op de bijbehorende overweging 4.5.

16. Rechtbank Haarlem 4 augustus 1992 en Hof Amsterdam 6 mei 1993, NJ 1994, 681.

17. 24 oktober 1995, AWB 95/8163 VRWET, nog niet gepubliceerd.